

Neuvostoliiton Komsomol-nuoret lukutaidottomuutta likvidoimassa

Onko sosialismi mahdollista lukutaidottomassa maassa?

Ei!

Rakennammeko me työn tasavallan?

Kyllä!

Jotta rakentamista ei aloitettaisi turhaan, jotteivät romahtaisi metsän kommuunit, on työskenneltävä niin, että jokainen maassa lukisi, jokainen maassa kirjoittaisi. Lukutaito ei tule itsestään. Jokaisen lukutaitoisen, sinun, sinun on otettava asiakseksi lukutaidottomuuden ja pimeyden likvidoiminen!¹

Neuvostorunoilija Vladimir Majakovskin edellä lainattu runonpätkä kiteyttää oivallisesti Venäjällä vuonna 1917 valtaan nousseiden bolševikkien uuden yhteiskunnan rakennusprojektin peruslähtökohdan. Bolševikkien uusi yhteiskunta oli vastakkainen vanhalle tsaarin ajan Venäjälle, jota kuvattiin yleisesti Majakovskin runon pimeys-kielikuvan avulla. Jotta uusi sosialistinen yhteiskunta oli mahdollista rakentaa, tuli kansaa sivistää. Tämä tarkoitti ennen kaikkea luku- ja kirjoitustaidon opettamista. Merkille pantavaa on myös kollektiivisen vastuun korostaminen: yhteisen hyvän saavuttaminen tulevaisuudessa oli jokaisen lukutaitoisen vastuulla.

Tämä artikkeli tarkastelee luku- ja kirjoitustaidon opetusta varhaisessa Neuvostoliitossa kommunistisen nuorisoliiton, Komsomolin, lukutaitokampanjoiden näkökulmasta. Artikkelin pureutuu luku- ja kirjoitustaidon merkitykseen uuden yhteiskunnan rakentamisessa vuosina 1928–32 – aikana, joka tunnetaan erityisesti Stalinin johdolla toteutusta Neuvostoliiton nopeasta teollistamisesta sekä maaseudun kollektivisoinnista. Samoihin vuosiin ajoittui myös niin kutsuttu kulttuurivallankumous, joka mullisti kulttuurin ja koulutuksen. Neuvostoyhteiskunnan kulttuurista muutosprosessia on

hedelmällistä tarkastella juuri luku- ja kirjoitustaidon opetuksen avulla, sillä se valaisee osuvasti uusien vallanpitäjien ja tavallisen kansan arvomaailmojen törmäystä.

Bolševikkien näkökulmasta luku- ja kirjoitustaidon opetus oli uuden yhteiskunnan vaatiman sivistystyön kulmakivi, sillä se oli edellytys sekä työläis- ja talonpoikaiskansan koulutustason nostamiselle että maan tekniselle kehitykselle. Sivistystyön ohella bolševikit hyödynsivät lukutaito-opetusta myös avoimesti oman ideologiansa levittämiseen ja legitimoimiseen.² Kytöksiiä ideologisiin ja uskonnollisiin motiiveihin esiintyi toki muuallakin, joten Neuvostoliitto oli tässä suhteessa poikkeus korkeintaan myöntäessään ideologist kytökset avoimesti.

Vaikka bolševikit myöhemmin mielellään ylpeilivät sivistäneensä venäläisen ja muutaman muunkin kansan, suuri harppaus lukutaidottomuuden kitkemisessä tapahtui jo ennen vallankumousta. Vuonna 1897 lukutaitoisten osuus Venäjän keisarikunnassa oli 21 prosenttia, mutta jo ensimmäisen maailmasodan aattona se oli noussut 40 prosenttiin. Lukutaitoisten osuus heitteli runsaasti sukupuolen, yhteiskuntaluokan ja kansallisuuden mukaan. Talonpoikien keskuudessa lukutaidottomien osuus oli suurempi kuin teollisuustyöläisten ja keskiluokan. Samoin naisten ja Aasian puoleisen Venäjän luvut olivat miehiä ja Euroopan puoleista Venäjää matalammat. Myös iällä oli vaikutusta. Esimerkiksi vuonna 1920 Euroopan puoleisella Venäjällä 12–16-vuotiaista pojista 71 prosenttia ja tytöistä 52 prosenttia osasi lukea ja kirjoittaa.³

Bolševikeille lukutaidottomuuden kitkeminen oli tärkeää ennen kaikkea siksi, että enemmistö lukutaidottomista edusti heidän tärkeimpiä kohderyhmiään: teollisuustyöläisiä ja köyhiä talonpoikia. Näiden ryhmien sivistäminen oli bolševikeille äärimmäisen tärkeää ensinnäkin siksi, että heidän tukensa uusille vallanpitäjille oli elinehto vallassa pysymiselle. Toiseksi he olivat se joukko, jonka varaan uutta yhteiskuntaa pääosin rakennettiin.

Ensimmäisiä lukutaitokampanjoita järjestettiin puna-armeijan sotilaiden keskuudessa sisällissodan aikana. Sodan päätyttyä opetuksesta vastasi valtiollinen poliittisen valistuksen pääkomitea (*Glavpolitprosvet*),

joka järjesti lukutaitokampanjoita 1920-luvun alusta lähtien. Alun perin valistus- ja sivistystyö toimi erillään bolševikkipuolueesta, mutta vähitellen se politisoitui ja ajautui puolueen kontrolliin.⁴

Lukutaitokampanjoiden lisäksi ammattiliittojen avustuksella luotiin nopeasti lukutaitokouluverkosto, jossa vuonna 1920 oli mukana jopa 12 067 koulua ja 278 637 oppilasta. Uudeksi talouspolitiikaksi (NEP) kutsutun kauden aikana vuosina 1921–28 toiminta ei kuitenkaan johtanut lukutaitoisten määrän nopeaan kasvuun. Sen sijaan lukutaidottomien määrä pysyi ennallaan tai jopa kasvoi, kun taas lukutaitokoulujen määrä pieneni radikaalisti. Esimerkiksi vuonna 1923 oli enää 3 649 koulua ja 104 361 oppilasta. Pääosin työn heikkeneminen johtui sisällissodan aiheuttamista taloudellisista ongelmista, joiden takia valtio joutui vetämään tukeaan lukutaito-opetuksesta.⁵

NEP:n aikaisen lukutaito-opetuksen voidaan sanoa suurelta osin epäonnistuneen. Syynä tähän oli ensinnäkin se, ettei valtio rahoittanut työtä riittävän paljon. Toiseksi bolševikit valitsivat väärän taktiikan keskittämällä opetuksen heille tärkeimpään aikuisväestöön sen sijaan, että olisivat kouluttaneet kaikki lapset ja halukkaat aikuiset. Kolmas epäonnistumisen syy oli se, että suurin osa lukutaidottomista asui sellaisissa paikoissa, joissa puolueella oli heikko kannatus ja vähän jäseniä.⁶

Uutta puhtia kansan sivistämiseen toi vuonna 1928 alkanut kulttuurivallankumous. Stalinin teollistamis- ja kollektivisointibuumin vanavedessä läpikäyty kulttuurinen mullistus tähtäsi viimeistenkin takapajuisten muuttamiseen sivistyneiksi neuvostoihmisiksi. Vuosiin 1928–31 sijoittuneella kulttuurivallankumouksella on tutkimuksessa usein viitattu proletaarisen intelligentsijan luomiseen. Sheila Fitzpatrick on luonnehtinut kulttuurivallankumousta militaristiseksi liikkeeksi, joka hyökkäsi porvaristoa ja vanhaa sivistyneistöä vastaan ja samalla nosti uuden työläislähtöisen keskiluokan vanhan tilalle.⁷ Fitzpatrickin tulkinnasta poiketen 1920–30-lukujen vaihteen kulttuurivallankumouksen on nähty myös jatkaneen 1920-luvun puolivälin valituskellista linjaa. Vanhaan älymystöön kohdistuneen aggressiivisen liikkeen ohella suuriin massoihin kohdistuneet sivistyskampanjat jatkuivat ja loivat edellytyksiä alimpien yhteiskunta-

luokkien koulutustason nostamiselle sekä heidän yhteiskunnalliselle nousulleen.⁸

Kulttuurivallankumouksen aikana läpivietyjen lukutaitokampanjoiden näkyvimpänä toimijana hääri Komsomol.⁹ Kansan sivistäminen oli nuorisoliitolle tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä, jolla se lunasti paikkansa puolueen apurina. Samalla sivistystyön organisointi sinetöi työnjaon puolueen ja nuorisoliiton välillä jatkossa: puolue päätti, Komsomol toteutti.

Komsomolin rooli puolueen suunnitelmien toteuttajana oli tärkeä erityisesti siksi, että maaseudulla, joka eniten kaipasi valistusta, bolševikkien kannatus oli heikkoa. Komsomolin työtä maaseudulla helpotti sen puoluetta epävirallisempi asema. Sillä oli maaseudulla myös puoluetta suurempi organisaatiopohja ja sen vuoksi vankempi tuki toiminnalleen.¹⁰

Komsomol toteutti kulttuurivallankumouksen aikana kaksi kampanjaa vuosina 1928 ja 1930. Luku- ja kirjoitustaidon ohella nämä kampanjat valistivat kansaa hygieniasta sekä alkoholin, tupakan ja uskonnon vaaroista. Kaiken tämän valistuksen perille menemisen edellytyksenä oli kuitenkin se, että neuvostokansalainen osasi lukea. Pelkkä suullinen agitointi ei vienyt tavoitetta riittävän tehokkaasti eteenpäin. Näin lukutaidon merkitys kirjoitustaidon rinnalla korostui.¹¹

Komsomolin kulttuurikampanjat tarjoavat hedelmällisen kohteen luku- ja kirjoitustaidon opetuksen tarkastelulle. Kampanjoiden avulla selvitetään, millaisia merkityksiä luku- ja kirjoitustaidolle Neuvostoliitossa annettiin ja mitkä motiivit ajoivat lukutaidon opettamiseen. Kaikille luku- ja kirjoitustaito eivät välttämättä näyttäytyneet absoluuttisina hyveinä. Siksi onkin syytä tarkastella myös sitä, kuinka opetettavat reagoivat kampanjoihin.

Tutkimuksen lähteinä on käytetty *Komsomolskaja Pravda* -sanomalehteä, lukutaidon opetukseen keskittynyttä aikalaiskirjallisuutta, satiirilehti *Krokodilia* sekä propagandajulisteita. Vuonna 1925 perustettu, kuusi kertaa viikossa ilmestynyt *Komsomolskaja Pravda* (Komsomolin totuus) edusti Komsomolin keskuskomitean virallista kantaa. Lehden palstoilla oli kampanjailmoitusten, pääkirjoitusten

ja uutisten ohella eri puolilla maata sijainneiden kirjeenvaihtajien kommentteja kampanjoiden edistymisestä. *Komsomolskaja Pravdan* lukijakunta muodostui pääosin nuorisoliiton aktiiveista, joten sitä ei voida lukea suurille nuorisjoukoille suunnatuksi mediaksi. Sen avulla päästään kuitenkin käsiksi siihen, millaista viestiä nuorisoliit-toaktiivien odotettiin kansalaisille vievän.

Pimeyttä, lukutaidottomuutta ja juoppoutta vastaan!

Komsomol järjesti 1920–30-lukujen taitteessa kaksi kulttuurikampanjaa (*kul'tpohod*), jotka painoutuivat lukutaidottomien opetukseen, uskonnon- ja alkoholinvastaiseen propagandaan sekä oikeasta elämäntavasta valistamiseen. Ensimmäinen kampanja ajoittui syksyyn 1928 ja alkukevääseen 1929, toinen syksystä 1930 vuoden 1931 kesään. Komsomolin 8. edustajakokouksessa toukokuussa 1928 puhunut Mihail Kalinin piti lukutaidottomuuden kitkemistä ja uusien elämäntapojen edistämistä kulttuurivallankumouksen tärkeimpinä tehtävinä. Lopullisena tavoitteena oli hänen mukaansa ”uudentyyppisen kollektivist-ihmisen luominen”.¹²

Komsomolin vuoden 1928 kulttuurikampanja jatkoi samaa linjaa 1920-luvun puolenvälin kampanjoiden kanssa, jotka olivat niin ikään pyrkineet edistämään uusia elintapoja, hygieniää sekä vastustaneet uskontoa ja alkoholin käyttöä.¹³ Erona aiempaan oli kuitenkin sotaisia kielenkäyttö ja voimistunut luokkavastakohtien korostaminen.¹⁴ Uutta oli myös aiemmin käyttämätön termi, kulttuurivallankumous, jolla alettiin vuodesta 1928 lähtien viitata *Komsomolskaja Pravdan* sivuilla siihen muutosprosessiin, joka tähtäsi paitsi kansan valistamiseen, myös uuden proletarisen kulttuurin luomiseen.¹⁵

Vuonna 1928 alkanut kulttuurikampanja laantui hetkeksi kesällä 1929, mutta nousi uudelleen esiin vuoden 1930 kevään ja kesän aikana.¹⁶ Vuoden 1928 kulttuurikampanjaan verrattuna tämä kulttuurivallankumouksen ”toinen aalto” keskittyi aiempaa ponnekaammin yleisen perusopetuksen ja koulutuksen kehittämiseen sekä työläisnuorison innostamiseen koulun penkeille.¹⁷ Työn tärkeimpänä

tavoitteena pidettiin yleisen ja pakollisen perusopetuksen järjestämistä alle 17-vuotiaille vuosien 1930–1931 aikana.¹⁸ Kulttuurikampanjan toinen aalto oli osa uuden proletaarisen intelligentsijan luomista, jossa työläisinsinöörejä ja virkamiehiä nostettiin niin sanotun vanhan älymystön tilalle.¹⁹

Venäläiselle kulttuurille tyypillinen jyrkkä kahtiajako näkyi *Komsomolskaja Pravdan* teksteissä kuin myös ajan propagandajulisteissa jakona pimeään, traditionaaliseen vanhaan maailmaan ja uuteen, moderniin, sosialistiseen yhteiskuntaan. Kansan sivistystasoa kuvattiin usein juuri lukutaidottomuuden avulla. Teksteissä kerrottiin esimerkkejä siitä, kuinka lukutaidoton on auttamattomasti jäävä modernisaation kelkasta yhteiskunnan ulkopuolelle. Julisteissa lukutaidoton esitettiin usein muiden vanhaa maailmaa edustaneiden symboleiden, maaseudun ja talonpoikaiskulttuurin, rinnalla. A. Radakovin juliste vuodelta 1920 kuvaa talonpoikaa, joka silmät sidottuna on kävelemässä kallion reunan yli rotkoon. Kuvateksti valistaa, että ”lukutaidoton on kuin sokea, jota kaikkialla odottaa epäonni”.²⁰ E. Kruglikovan juliste vuodelta 1923 taas julistaa: ”Nainen! Opetele lukemaan!” Julisteessa maalaistyttö tuskailee oppikirjan kanssa stereotyyppisessä talonpoikaiskodissa ja voihkaisee: ”Oi äiti! Olisitpa lukutaitoinen, niin voisit auttaa minua!”²¹

Bolševikeille luku- ja kirjoitustaidon oppiminen näyttäytyi ensisijaisesti edellytyksenä poliittiselle toiminnalle. Luku- ja kirjoitustaitoa ei sinänsä nähty avaimena yksilölliseen sosiaaliseen nousuun, vaan näiden taitojen omaksuminen antoi mahdollisuuden ryhtyä toimimaan paremman yhteiskunnan saavuttamiseksi kaikille. Leninin mukaan luku- ja kirjoitustaito mahdollistivat poliittiseen toimintaan ja luokkataisteluun osallistumisen, ja näiden keinojen lopullisena määränä oli uusi, parempi yhteiskunta, jossa työläisten ja talonpoikien asema olisi automaattisesti parempi kuin tsaarin Venäjällä. Työläisten ja talonpoikien kollektiivinen sosiaalinen nousu oli ikään kuin sisään kirjoitettu tähän ajatusmalliin.²²

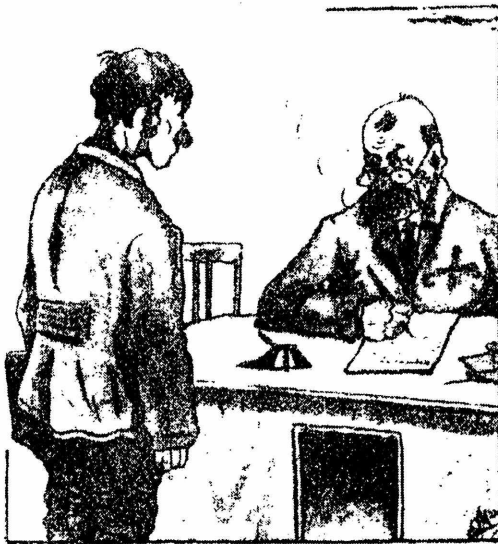
Jokainen komsomolilainen suorittakoon velvollisuutensa lukutaidottomuuden kitkemisessä

Komsomolskaja Pravdan mukaan Neuvostoliitossa oli vuonna 1928 yli 20 miljoonaa ihmistä, jotka eivät osanneet lukea, ja Komsomolissa²³ lukutaidottomia oli yli 100 000. Komsomolin 8. edustajakokous asettikin Komsomol-järjestöille tehtäväksi tehostaa jäsentensä luku- ja kirjoitustaidon opetusta vetoamalla lukutaitoiisiin Komsomolin jäseniin: ”[J]okaisen lukutaitoisen komsomolilaisen on etsittävä yksi lukutaidoton ja opetettava häntä.”²⁴

Komsomolin vuonna 1929 julkaisemassa lehtisessä *Komsomol v borbe za gramotu* (Komsomol taistelussa luku- ja kirjoitustaidon puolesta) asetettiin mahtipontinen tavoite lukutaidottomuuden kitkemiselle. Tavoitteena oli, että kaikki teollisuustyöntekijät, Komsomolin jäsenet ja 16-vuotiaat olisivat lukutaitoisia vuoden 1930 toukokuun alkuun mennessä. Maaseudulla tavoitteet olivat maltillisemmat: kolhoosien jäsenten ja sovhoosien työläisten sekä köyhien talonpoikien lukutaito-opetukseen annettiin aikaa kaksi vuotta. Lukutaidottomuuden poistaminen ulotettiin myös pioneereihin, jotka kouluissa, lastentarhoissa, perheissä ja lapsille järjestetyissä lukutaitopisteissä saattoivat osaltaan vaikuttaa lukutaidon leviämiseen.²⁵

1920-luvun puolivälin kampanjoiden painotus aikuisväestön opettamiseen näkyi vuosikymmenen lopulla lasten ja nuorten lukutaidottomien määrissä. Vuosina 1926–27 raportoitiin, että 16–35-vuotiaista nuorista 11 miljoonaa oli lukutaidotonta. Sama luku oli vuonna 1920 ollut 17 miljoonaa. Vuoden 1929 arvion mukaan 8–11-vuotiaista noin puolet oli lukutaidottomia.²⁶

Lukutaidottomuus oli ongelma myös Komsomolin jäsenistön keskuudessa. Vuonna 1925 Komsomolin jäsenistä 6,7 prosenttia oli luku- ja kirjoitustaidottomia. Vuonna 1927 määrä oli vähentynyt 4,4 prosenttiin, mutta seuraavana vuonna luku oli arviolta noin 5 prosenttia.²⁷ Vaihtelut komsomolilaisten lukutaidottomuuden määrissä johtuivat osittain jäsenistön vaihtuvuudesta. Uusien jäsenten joukossa saattoi olla suhteellisesti enemmän lukutaidottomia,

— Вы назначены ликвидатором неграмотности. Заполните анкету. Возраст? Грамотны?

Komsomolilainen on pyrkimässä lukutaidon opettajaksi. Virkailija toteaa, että nuori mies on nimitetty lukutaidottomuuden likvidaattoriksi, pyytää täyttämään lomakkeen ja kysyy: ”Minkä ikäinen olette?” ja ”Oletteko lukutaitoinen?”. *Krokodil* nro 3, tammikuu 1928.

mikä lisäsi lukutaidottomien kokonaismäärää. Komsomolilaisten lukutaidottomuus oli joka tapauksessa nolo tahra järjestölle, joka pyrki toimimaan uuden yhteiskunnan rakentajien etujoukkona ja roolimallina. Nuorisoliittolaisten luku- ja kirjoitustaidon puutetta parodioitiin esimerkiksi satiirilehti *Krokodilissa* pilakuvalla, jossa lukutaito-opetukseen nimitettyä ”testataan” ennen lukutaidon opettajaksi hyväksymistä.²⁸

Komsomolissa erityisesti naisten lukutaidottomuutta pidettiin ongelmana. *Komsomol v borbe za gramotu* kertoi eräästä tekstiilitehtaasta, jossa naiset eivät olleet halukkaita oppimaan lukemaan. Syiksi he yleensä esittivät avioitumisen. Lehtisessä korostettiin, ettei tällaista mielialaa suvaittu, vaan näihin niskuroiviin komsomolilaisiin oli kiinnitettävä

erityistä huomiota: ”[J]os vakuuttelu ei auta, silloin on asetettava kysymys, voivatko he ylipäänsä jatkaa Komsomolin riveissä.”²⁹

Vaikka nuorilla työläisnaisilla oli äitejään ja ylipäänsä aiempaa sukupolvea paremmat mahdollisuudet kouluttautua, heidän opiskelunsa jäivät silti usein kesken perheen perustamisen vuoksi.³⁰ Tyttöjen oli myös poikia vaikeampaa osallistua Komsomolin toimintaan. Tähän vaikuttivat vanhempien tyttöihin kohdistama tiukempi valvonta sekä traditionaalinen patriarkaalinen kulttuuri, jossa julkinen tila kuului miehille ja koti oli naisen paikka. Erityisen sopimattomana pidettiin avioituneiden naisten osallistumista poliittiseen toimintaan.³¹

Komsomolin lukutaitokampanjat

Komsomol kantoi lukutaitokampanjoissa täyden vastuun suunnittelusta toteutukseen. Kampanjat alkoivat lukutaidottomien listauksella, varojen keräämisellä ja tilojen etsimisellä. Varoja kerättiin muun muassa vapaaehtoisten lauantaitöiden eli *subbotnikkien* avulla. Lukutaidottomien määrän kartoittamiseksi organisoitiin erillisiä ryhmiä, jotka kiersivät kaupungeissa ja kylissä etsimässä ja luetteloidessa lukutaidottomia sekä agitoimassa heille lukutaidon välttämättömyydestä.³²

Komsomolin kulttuurikampanja suunniteltiin ja koordinoitiin Komsomolin keskuskomiteassa, mutta käytännön ohjeistuksen kampanjaan osallistuneet komsomolilaiset saivat oman alueensa tai piirinsä komiteoilta. Lisäksi he seurasivat *Komsomolskaja Pravdan* ja muiden nuorisolle suunnattujen sanomalehtien raportteja päivittäin lisäohjeistuksen saamiseksi ja kirjoittivat oman alueensa kulttuurikampanjan edistymisestä. Raporteissa ilmoitettiin esimerkiksi, kuinka monelle ihmiselle he olivat opettaneet lukemista, kuinka monta kirkkoa he olivat sulkeneet tai kuinka monta radiota tiettyyn kylään oli toimitettu.³³ Esimerkiksi *Batrak*-lehdessä vuonna 1929 julkaistu lyhyt raportti toteaa:

Minä, Bashmakov Kondratii (Tšernigovkan kylä, Itatskin alue), komsomolilainen, olen opettanut toukokuun alkuun mennessä kuusi ihmistä lukemaan. Kutsun muita puolueen ja Komsomolin jäseniä seuraamaan esimerkkiäni.³⁴

Kulttuurikampanjaan valmistautuminen aloitettiin Komsomolhierarkian alimmalla tasolla, soluissa, järjestämällä esitelmää sekä keskustelemalla ja jakamalla tietoa kampanjasta. Ennen työn aloittamista solun tai aktiiviryhmän edustajat kävivät kertomassa kampanjasta ruokatunneilla tehtaissa ja levittivät tietoa seinälehtien avulla. Kulttuurikampanjaan osallistuvien ryhmien koko vaihteli 3:n ja 25 henkilön välillä. Kulttuurikampanjan ryhmät koottiin vapaaehtoisista komsomolilaisista, ja ne jakautuivat suorittamaan erilaisia tehtäviä. Osa ryhmistä keskittyi agitaatioon, osa luentojen ja esitelmien järjestämiseen, osa kirjojen kuljettamiseen maaseudulle.³⁵

Vaikka kampanjan tavoitteena oli radikaali muutos ihmisten elämäntavoissa, sen toteuttaminen aloitettiin pienistä ja arkipäiväisistä asioista. Esimerkiksi osa Komsomol-soluista jakoi maaseudulla hammasharjoja ja puhtaita alusvaatteita.³⁶ *Komsomolskaja Pravdassa* korostettiin toistuvasti hyvän roolimallin merkitystä kulttuurivallankumouksen edistämiseksi. Parhaana agitaattorina nähtiin esimerkillisesti elänyt komsomolilainen.³⁷ Palkkioksi työstään nuorisoliittolainen sai merkinnän jäsenkirjaansa jokaisesta opettamastaan henkilöstä, jonka hän oli ”pelastanut lukutaidottomuudelta”.³⁸ Komsomolin kannalta merkinnät helpottivat lukutaitoisten määrän seuranta, mutta toisaalta myös autoivat kontrolloimaan jäsenten aktiivisuutta. Lukuihin on kuitenkin syytä suhtautua varauksella, sillä tarpeen vaatiessa lukuja saatettiin korjailta ylöspäin työn menestyksellisuuden osoittamiseksi.

Lukutaidon opetusta järjestettiin yksityisesti sekä kansanvalituskomissariaatin ylläpitämissä lukutaitokouluissa, joihin värvättiin Komsomolin riveistä sopivaa väkeä, yleensä teknillisistä oppilaitoksista valmistuneita opiskelijoita. Pelkkä lukutaidon opettaminen ei kuitenkaan riittänyt, vaan lukutaitotyöntekijöiden tuli osata luku- ja kirjoitustaidon opettamisen ohella kertoa opetettaville opetuksen lomassa tärkeistä yhteiskunnallisista asioista. Työhön osallistuminen

oli vapaaehtoista, mutta hyvin sitovaa. Kaikkia kampanjaan osallistuneita komsomolilaisia vaadittiin sitoutumaan työhön automaattisesti vähintään kahdeksi vuodeksi.³⁹

Komsomolin keskuskomitean asettamista tavoitteista huolimatta kaikilla komsomolilaisilla ei riittänyt aikaa tai kykyjä lukutaidon opettamiseen. Kansansivistystyön komissariaatissa työskennellyt Nadežda Krupskaja⁴⁰ ehdottikin 2.9.1928 ilmestyneen *Komsomolskaja Pravdan* artikkelissa vaihtoehtoista toimintatapaa. Jos opettaminen ei syystä tai toisesta ollut mahdollista, saattoi komsomolilainen avustaa lukutaidotonta rahoittamalla tälle opetuksen ja siihen kuuluneet opetustarvikkeet: vihkot, kynät ja kirjat. Krupskajan mukaan:

Jokaisen kommunistin, komsomolilaisen ja pioneerin tulisi voida kertoa:

”Pjotr Petrovitš oli lukutaidoton, minä avustin häntä ja nyt hän on lukutaitoinen. Hänen osoitteensa on tämä ja tämä, voitte tarkistaa asian.”⁴¹

Komsomolin ohella lukutaidon edistämiseen osallistui lukutaidon poistamista varten vuonna 1923 perustettu vapaaehtoisjärjestö, Alas lukutaidottomuus (*Obščestvo Doloj Negramotnost*).⁴² Alas lukutaidottomuus oli eräänlainen yhden asian liike, vapaaehtoisjärjestö, joka toimi kuitenkin valtion ja puolueen kontrollissa. Järjestön perustamisen ideana oli siirtää taloudellista vastuuta ja käytännön toimintaa valtion instituutioilta yhteiskunnalle. Vapaaehtoisjärjestö oli siihen mitä parhain vaihtoehto, vaikka Alas lukutaidottomuutta ei varsinaisesti voidakaan pitää valtiosta riippumattomana järjestönä. Monet kansalaiset vastustivat valtion toteuttamia kampanjoita, mutta saattoivat osallistua vapaaehtoisjärjestön toimintaan, jos kyseessä oli yleisesti hyväksi koettu asia, kuten lukutaidottomuuden poistaminen tai alkoholin vastainen työ. Järjestön avulla valtio sai koottua työvoimaa ja toisaalta jäsenmaksujen avulla myös varoja toimintaan.⁴³

Opetuksen poliittinen sisältö

Lukutaidon opetuksessa käytetyt keinot vaihtelivat. Lukutaidottomille järjestettiin kursseja, ja komsomolilaiset, yksin tai ryhmissä, kulkivat myös opettamassa lukutaidottomia näiden omista asunnoissa. Kursseille lukutaidottomia maaniteltiin muun muassa ilmaisilla raitiovaunu- ja elokuvalipuilla.⁴⁴ Komsomolilaiset käyttivät tätä menetelmää lukutaidon opettamisessa myös maaseudulla. Tämä ilmenee esimerkiksi *Komsomolskaja Pravdan* raportista, joka tammi-kuussa 1929 uutisoi Komsomolin kulttuurikampanjan saavutuksista ja uusista metodeista, joita lukutaito-opetuksessa oli otettu käyttöön. Lukutaidon oppineet maalaiset oli esimerkiksi päästetty palkkioksi opiskelusta jonojen ohi kaupassa, tai heille oli järjestetty yhteisötoiksina ruoanhankintaa sekä perustettu terveydenhuoltopisteitä.⁴⁵

Keväällä 1930 *Komsomolskaja Pravdassa* esiteltiin uutta metodia lukutaidon opetuksessa. Jeletskin piirikunnassa oli kokeiltu menestyksekkäästi niin sanottua julisteaapista (*plakatnyi bukvar*), jonka periaatteena oli opettaa kirjainten ja kuvien avulla ensin kirjaimia ja sen jälkeen vähitellen sanoja. Menetelmän kehuttiin olleen tehokas: sitä käyttäneet laskivat saaneensa 70 prosenttia opetetuista oppimaan luku- ja kirjoitustaidon. Sisällöltään opetus oli liittynyt talonpojille läheisiin poliittisiin teemoihin, kuten kolhooseihin ja kulakkeihin.⁴⁶

Lukutaidon opetuksessa pyrittiin yleisestikin heijastelemaan bolševikkien kannalta poliittisia kysymyksiä. Aikalaiskirjallisuudessa tähän viitattiin painottamalla opetuksen luokkalinjaa, toisin sanoen luokkatietoisuutta, jonka tuli näkyä ainakin kolmella tavalla. Ensimmäiseksi lukutaidon opettaminen liittyi taisteluun vanhaa maailmaa vastaan ja samalla myös vanhoja luokkia vastaan. Toiseksi luokka määritteli sen, ketä tuli ensisijaisesti opettaa. Kolmanneksi luokkalinja näkyi opetuksen sisällössä ja siinä, ketkä opettivat.⁴⁷ Maaseudulla lukutaito-opetus linkittyi vahvasti maatalouden uudistuksiin: kollektivisointiin ja kulakkien vastaiseen taisteluun. Myös uskonnon vastainen propaganda sekä alkoholin ja tupakoinnin vastaiset kampanjat näkyivät opetuksen sisällöissä unohtamatta bolševikkien aatteellisen perustan julistamista.

Lukutaidottomuuden poistamisen poliittinen luonne näkyi myös siinä, että lukutaidottomuus jaettiin kolmeen kategoriaan. Täysin

lukutaidottomien lisäksi käytettiin termejä heikosti lukutaitoinen ja poliittisesti lukutaidoton.⁴⁸ Lukutaidottomuuden likvidoinnilla ei siis pyritty vain sivistämään kansaa, vaan myös herättelemään heidän luokkatietoisuuttaan opetuksen poliittisen sisällön avulla. Oiva esimerkki tällaisesta ideaalitapauksesta on *Komsomolskaja Pravdassa* syyskuussa 1928 julkaistu maalaisnaisen tarina Stavropolin alueelta.

Minä, Pelagija Dmitrevna Sazonova, synnyin 1888. Isäni oli köyhälistötalonpoika. Hän oli paimen ja hoiti karjaa. Hänet tapettiin. Isä oli paha juopotelija, käytti aina rahani juomiseen. Sitten menin naimisiin. Olin naimisissa 8 vuotta ja sain kolme lasta. Vanhin on jo 21 ja keskimäinen 15. He ovat molemmat komsomolilaisia. Nuorin on 12-vuotias ja pioneeri. Keskimäinen ja nuorin käyvät koulua. Rakkaat toverit, olen kirjoittanut elämäkertani. Itse minä työskentelen aina yhteiskunnallisissa tehtävissä, osallistun delegaatioihin ja kirjoitan huomioita Hliborobka-lehteen. Kiitän neuvostovaltaa siitä, että se aukaisi silmäni. Minusta tuli lukutaitoinen, kirjoitan, luen ja autan köyhiä talonpoikia.⁴⁹

Pelagija Sazonovan kirjoitus on bolševikkien politiikan näkökulmasta monin tavoin oikeaoppinen. Sazonova on köyhän talonpojan tytär, jonka elämä on kulkenut perinteitä noudattaen aina siihen asti, kunnes neuvostovalta pelastaa hänet lukutaidon avulla. Elämäkerrassaan hän kuvaa talonpoikaiskulttuuria tyypillisen kielteisesti, kun taas neuvostovalta näyttäytyy pelkästään hyväntuojan ominaisuudessa. Merkille pantavaa kirjoituksessa on erityisesti se, kuinka lukutaidon avulla Sazonova saa välineet yhteiskunnalliseen toimintaan. Myös sukupolvien väliset erot näkyvät mielenkiintoisella tavalla. Sazonovan elämä on kulkenut vanhan maailman perinteiden mukaan, kun taas hänen lapsensa ovat selvästi jo bolševikkien uuden yhteiskunnan kasvatteja. Esimerkillistä Sazonovan kohdalla on kuitenkin se, että hän on aikuisiällä saanut ”herätyksen” sivistyksen pariin.

En halua opiskella, vaan naimisiin!

Kansa vastaanotti Komsomolin kulttuurikampanjan välittämät teemat vaihtelevasti. Osa työläisistä ja talonpojista näki sivistyksessä mahdollisuuden oman elintonsa kohentamiseen. Osalle bolševikkien propagoima uusi kulttuuri näyttäytyi oman tutun perinteen vastaisena, eikä siihen suhtauduttu myönteisesti. Luku- ja kirjoitustaitoa opettamaan lähteneet innokkaat komsomolilaiset saivat etenkin maaseudulla pettyä kampanjoiden huonoon vastaanottoon. Esimerkiksi Kalužkajan guvernementissa laulettiin rekilauluja (ven. *tšastuška*), joissa ihmeteltiin, miksi tällaisia kulttuurikampanjoita järjestettiin. Erään laulun mukaan kansa oli jo valistunutta eikä suinkaan juopottelevaa ja likaista, kuten Komsomolin propaganda antoi ymmärtää. Toisessa vastaavassa laulussa taas kritisoitiin käytännön työn puuttumista.⁵⁰

Uuden kulttuurin tyrkyttäminen vanhan tilalle törmäsi talonpoikien arvoihin ja perinteisiin. Usein komsomolilaisten sinänsä hyvää tarkoittaneet kampanjat kääntyivät päällelleen, ja radikaalit hyökkäykset kulttuurikampanjoiden nimissä muuttuivat juopotte-luksi ja juhlimiseksi. Tämän vuoksi komsomolilaiset näyttäytyivät talonpojille pikemminkin huligaaneina kuin sivistyksen tuojina. Toisaalta komsomolilaiset joutuivat itsekin hyökkäysten ja uhkailujen kohteiksi, koska he edustivat talonpoikien vastustamaa neuvostovaltaa. Talonpojat perustivat jopa erityisiä ryhmiä taistellakseen Komsomolia ja sen järjestämiä kampanjoita vastaan.⁵¹

Lukutaitokoulun opettajaksi Maloarhangelskin kylän kolhoosille komennettu Dudina-niminen komsomolilaistytö muisteli opetus-tyon olleen erittäin hankalaa. Kolhoosilla oli kaksi lukutaidotonta, molemmat noin 60-vuotiaita miehiä, jotka eivät olleet lainkaan halukkaita oppimaan. Heidän mielestään vanhojen ihmisten opettaminen oli turhaa. Dudina yritti vakuuttaa heitä luku- ja kirjoitustaidon tärkeydestä kertomalla, kuinka häpeällistä olisi jos Neuvostoliitossa oli yksikään lukutaidoton. Hänen mukaansa opetusta käytettiin sitä paitsi aivan toisiin tarkoituksiin kuin tsaarin aikana, jolloin se oli ollut keino talonpoikien hyväksikäyttöön. Talonpojat olivat asiasta kuitenkin eri mieltä ja pitivät palopuheen siitä, kuinka elämä luku-taidottomana oli ollut helppoa tsaarin aikana. Dudinan pettymys

työhön käy ilmi hänen muistelmissaan, mutta Komsomol-järjestöön lähettämässään raporteissa hän vaikenä ongelmista. Sen sijaan Dudina tyytyi selostamaan, kuinka innokkaasti hänen oppilaansa opiskelivat ja pystyivät jo omatoimisesti lukemaan sanomalehtiä.⁵²

Naisten houkuttelu lukutaidon opetteluun oli hankalaa, ja usein verukkeena käytettiin avioliittoa ja lasten saantia. Myös miespuolisille työläisille ja talonpojille avioituminen ja perheen perustaminen saattoivat näyttäytyä oikeampana vaihtoehtona kuin opiskelu. *Komsomol v borbe za gramotu* mainitsee tapauksen, jossa komsomolilainen nimeltä Krasnov alkoi käydä koulua, mutta lopetti sen pian. ”En halua opiskella, vaan mennä naimisiin”, hän totesi.⁵³ Tämän esimerkin perusteella opiskelu ja avioliitto saatettiin ymmärtää toisensa poisulkevina tulevaisuuden suunnitelmina. Tapaus kertoo siitä, että perinteisessä venäläisessä talonpojan tai työläisen elämässä lukutaidolla ei ollut oleellista merkitystä toimeentulon tai ammatin kannalta. Jos ammatti oli jo hankittu, ei luku- ja kirjoitustaitoa välttämättä nähty merkittävänä lisäarvona, vaan pikemminkin aikaa vievänä toimena, joka rikkoi perinteistä elämänkaarta.

Epäluulot lukutaidon opetusta kohtaan vaikuttivat myös lapsiin ja heidän vanhempiansa intoon kouluttaa heitä. Lukutaitoa, koulutusta ja uutta elämäntapaa ei nähty automaattisesti myönteisenä ja tavoiteltuna asiana. Kielteinen asenne koulunkäyntiin ja kollektiiviseen ajattelutapaan näkyy esimerkiksi Anton Makarenkon 1920–30-lukujen vaihteeseen sijoittuvassa vuonna 1938 ilmestyneessä romaanissa *Liput torneissa*, jossa uuden elämäntavan ongelmia käsitellään työläistaustaisten, koulua välttelevien nuorukaisten tarinan muodossa.⁵⁴ Toisaalta osa vanhemmista ymmärsi, että kyseessä oli perustavanlaatuinen ja sillä hetkellä pysyvältä tuntunut muutos. Siksi jotkut vanhemmat kehottivat lapsiaan osallistumaan yhteiskunnan järjestämään opetukseen sekä poliittisiin lasten ja nuorten järjestöihin tulevaisuutensa turvaamiseksi.⁵⁵

Lukutaidon merkityksen ymmärtämisen vaikeus tulee esiin myös tuntemattoman rostovilaisen kirjoituksessa, joka julkaistiin *Komsomolskaja Pravdassa* syyskuussa 1928. Kirjoitus on myös oiva esimerkki komsomolilaisille suunnatusta propagandasta. Työn vaikeuk-

sista huolimatta sitkeä komsomolilainen ei luovuttanut, vaan saavutti lopulta kärsivällisen aherruksen ansiosta tavoitellun tuloksen.

Tiesin koulun, johon hän [opetettava työläinen] olisi voinut mennä ja jossa hän olisi saanut kaiken tarvitsemansa opetuksen, vieläpä hyvän opetuksen. Hänet olisi tarvinnut herättää poistamaan oma lukutaidottomuutensa. Oli hyvin harmillista, että hän kieltäytyi opetuksesta. Tämä lukutaidoton oli kuorma-autonkuljettaja, vaatimaton käytökseltään, hyväntahtoinen ja seurallinen. Hänestä olisi saanut koulutettua hyvän yhteiskunnan jäsenen. Kieltäytyessään opetuksesta hän totesi, ettei opiskelisi koskaan. ”Miksi opiskella, en minä kuitenkaan oppisi”.

Rostovilainen komsomolilainen maanitteli työläistä uudelleen ja uudelleen aloittamaan opiskelun. Saatuaan työläisen opiskelemaan ilmenikin uusia haasteita. Työläisen vaimo ei nimittäin uskonut miehensä käyvän koulua iltaisin, vaan epäili hänen pettävän. Kertomus päättyi kuitenkin onnellisesti. Työläinen innostui opiskelusta toisinaan, hänestä tuli hyvä oppilas, ja vaimokin lopulta uskoi totuuden hänen iltapuhuhistaan.⁵⁶

Mistä lukemista lukemisen alkeet osaavalle?

Opittuaan lukutaidon henkilö saattoi osallistua poliittiseen elämään ja ennen kaikkea taisteluun luokkavihollista vastaan.⁵⁷ Ehtona oli kuitenkin se, että lukeminen ja taidon ylläpitäminen jatkuivat, kuten tuntemattoman taiteilijan juliste vuodelta 1925 opastaa. Kuvassa hui-vipäinen maalaisnainen lukee John Reedin vallankumouskuvausta *10 päivää, jotka järjestyivät maailmaa*. Kuvateksti riimittilee: ”Jos kirjoja sä lue et, pian lukutaidon menettänet.”⁵⁸ Juliste viestittää lukutaidon ylläpidon ja kehittämisen tärkeyden ohella myös oikeanlaisen kirjallisuuden merkitystä. Yhteiskunta varjeli neuvostokansalaisiaan vääranlaisilta vaikutuksilta sensuroimalla haitallista kirjallisuutta ja edistämällä oikeanlaisen kirjallisuuden pääsyä markkinoille.⁵⁹

”Oikeanlaisen” lukemisen löytäminen ei ollut kuitenkaan itsensänselvyyttä. Komsomolilaiset valittelivat usein *Komsomolskaja Pravdan* palstoilla, ettei heillä ollut tarpeeksi kirjallisuutta jaettavaksi lukutaidottomille. Erityisen hankala oli tilanne niillä, jotka jo osasivat lukemisen perusteet. Näille auttavasti lukutaitoisille ei ollut tarjolla helppolukuista kirjallisuutta, jonka avulla lukutaito olisi vaivattomasti kehittynyt: ”Ihmiset oppivat kyllä aakkoset ja lukutaidon, mutta unohtavat sen, koska heillä ei ole oikeanlaista kirjallisuutta.”⁶⁰ Oletettavasti ”oikeanlaisuus” viittasi helppotajuisuuden ohella myös aatteellisesti oikeaoppiseen kirjallisuuteen.

Lukutaitoa saattoi ylläpitää esimerkiksi kaupunkien työläisklubeilla. Työläisklubeissa oli omat pienet kirjastonsa, joihin ne keräsivät aatteellista kirjallisuutta ja lehtiä. Tietoa jaettiin myös niin kutsuttujen seinälehtien (*stennaja gazeta*) avulla. Nämä selkeästi propagandatarkoitukseen luodut ilmoitustaulun omaiset lehdet välittivät ajankohtaisia uutisia ja tietoja paikallisten Komsomol-solujen toiminnasta lehtiartikkeleiden ja julisteiden muodossa.⁶¹

Maaseudulla nuorison poliittisesta valistamisesta vastasivat luku-
tuvat. Lukutuvat toimivat paikallisten puolueen jäsenten tai komso-
molilaisten ohjauksessa. Ne järjestivät lukupiirejä ja luentoja sekä
keräsivät kirjallisuutta ja lehtiä talonpoikaisväestön sivistämiseksi.⁶²
Kaupunkien klubeihin verrattuna luku-
tuvat keskittyivät enemmän
uskonnonvastaiseen propagandaan, koska uskonto oli maaseudulla
juurtunut erityisen sitkeästi väestön tapoihin ja tottumuksiin.⁶³ Suu-
rin ongelma luku-
tupien toiminnassa oli oikeanlaisen kirjallisuuden
puutteen ohella se, että ajankohtaisista asioista keskusteltiin liian har-
voin. Lisäksi toimintaa hankaloitti se, että luku-
tuvat pidettiin yleensä suljettuina sunnuntaisin, joka yleisenä vapaapäivänä olisi ollut
otollisin ajankohta saada houkuteltua väkeä piipahtamaan niissä.⁶⁴

Mitä luettiin ja kirjoitettiin?

Tsaarin ajan Venäjällä suosituinta kirjallisuutta oli *lubok* eli niin sa-
nottu rahvaankirjallisuus tai roskakirjallisuus, jonka tyyppillisiä aiheita

olivat pyhimys- ja bandiittitarinat. Vallankumouksen jälkeen tämä genre katosi miltei kokonaan bolševikkien ryhtyessä määrittelemään sallittua kirjallisuutta. Lubokin katoamisen on arvioitu vaikuttaneen siihen, että talonpojat lukivat 1920-luvulla jopa vähemmän kuin vallankumousta edeltäneenä aikana.⁶⁵ Muita syitä sille, että keski-verta venäläinen luki vallankumouksen jälkeen vähemmän kuin sitä ennen, olivat populaarikirjallisuuden vähyys, kirjallisuuden vaikea kieli ja ennen kaikkea kiinnostuksen puute. Vallankumouksen jälkeen kaupungin ja maaseudun kulttuurierot kasvoivat, ja etenkin maaseudulla lukutaidon merkitys kaventui, kun sellaista luettavaa, josta ihmiset olisivat olleet kiinnostuneita, ei enää löytynyt.⁶⁶

Fiktio kiinnosti lukijoita myös vallankumouksen jälkeen, vaikka puolue ja Komsomol pyrkivät tuhoamaan sen ja luomaan tilalle oman viihteellisen, mutta samalla poliittisesti valistavan genren. Lukijoita kiinnostivat erityisesti seikkailukertomukset, tiede ja tekniikka sekä skandaalinkäryiset tarinat. Kirjastojen lukutilastojen mukaan 1920-luvulla aktiivisimpia lukijoita olivat teini-ikäiset ja nuoret aikuiset. Miltei 60 prosenttia kirjastokävijöistä asettui 12 ja 18 ikävuoden väliin. Uutta neuvostoviihdettä alettiin luoda vuonna 1930 ja sen rakentaminen perustui laajoihin lukijakyselyihin.⁶⁷

1930-luvun alusta lähtien sosialistinen realismi kanonisoitiin ainoaksi oikeaksi tyyliuunnaksi, ja siitä tuli myös kirjallisuuden tärkein suunnannäyttävä. Kirjailijakaartiin nousivat työläiskirjailijat, jotka kuvasivat niin sanotuissa tuotantoromaaneissaan neuvostomaan teollistamista ja suuria rakennustyömaita. Stalinin ajan ”toisenlaista” arkea romaanit eivät voineet käsitellä, mutta siihen voidaan tutustua aikakaudelta säilyneiden päiväkirjojen avulla.

Stalinin ajan päiväkirjoja tutkineen Jochen Hellbeckin mukaan päiväkirjojen pito oli melko suosittua ja niitä kirjoittivat miltei kaikki: kirjailijat, taiteilijat, insinöörit, tiedemiehet, opettajat, yliopistotutkijat ja opiskelijat, komsomol-aktiivit, sotilaat, kouluikäiset ja kotiäidit.⁶⁸ Päiväkirjoja pidettiin jopa 1930-luvun pahimpien puhdistusten aikaan ja niihin voitiin kirjoittaa hyvin yhteiskuntakriittisiäkin pohdintoja, vaikka riskit neuvostovastaisen tekstin hallussa pitämisestä olivat jo ihmisten tiedossa.⁶⁹

Suuri joukko neuvostokansalaisista, erityisesti kirjailijat, sai kuitenkin kokea kirjoittamisesta aiheutuneet seuraukset leirituomioina ja ennenaikaisina kuolemina. On tavallaan kohtalon ivaa, että Stalinin aikana suullinen perimätieto, jota bolševikit pitivät vanhan kulttuurin jäänteinä, nousi uudelleen keskeiseksi kulttuurin säilyttämisen ja välittämisen toimintamekanismiksi kirjallisen kulttuurin rinnalle. Kuuluisimpina esimerkkeinä mainittakoon runoilijat Anna Ahmatova ja Osip Mandelstam, jotka vainojen vuosina opettelivat ja opettivat lähipiirilleen runonsa ulkoa.

Traditionaalisesta talonpoikaiskulttuurista stalinistiseen kulttuuriin

Vuonna 1939 tehdyn väestölaskennan mukaan 81 prosenttia yli 9-vuotiaista neuvostokansalaisista oli lukutaitoisia. Kulttuurivallankumous ja sen jälkeen jatkunut opetustyö eivät siis täysin saaneet lukutaidottomuutta likvidoiduksi neuvostomaasta.⁷⁰ Luku- ja kirjoitustaitoa koskevia lukuja merkittävämpää oli kuitenkin laadullinen muutosprosessi, joka neuvostoyhteiskunnassa koettiin 1920–30-luvun taitteessa. Komsomolin lukutaidottomuuden poistamiseen tähänneet kampanjat eivät pyrkineet ainoastaan tärkeiden taitojen opettamiseen, vaan ne kytkeytyivät laajempaan kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen, jonka tarkoituksena oli takapajuisen tsaarin Venäjän muuttaminen moderniksi työläisten ja talonpoikien valtioksi. Luku- ja kirjoitustaito sekä yleinen kulttuuritason nostaminen toimivat avaimena poliittiseen heräämiseen, jonka myötä uutta modernia yhteiskuntaa voitiin rakentaa. Tavoitteena oli työläisten ja talonpoikien yhteiskunnallisen aseman kollektiivinen nostaminen.

Mitä pidemmälle 1930-lukua elettiin, sitä kiinteämmin luku- ja kirjoitustaitojen oppiminen kietoutui uuden stalinistisen kulttuurin omaksumiseen. Lukemalla vallanpitäjien tuottamaa kirjallisuutta, lehtiä ja kaikkialle levittyneitä iskulauseita kansalaiset oppivat uuden yhteiskunnan kielen, avainsanat, jotka mahdollistivat etenemisen yhteiskunnassa. Tämä uusi puhetapa, jota Jeffrey Brooks on kutsunut

performatiiviseksi kulttuuriksi ja johon Stephen Kotkin viittaa termillä *speaking Bolshevik*, oli väylä yhteiskunnan etuoikeutetuille paikoille ja tie selviytymiseen totalitaristisen yhteiskunnan kiemuroissa.⁷¹ Lukutaito oli siis edellytys sille, että henkilö voitiin integroida bolševikkien kulttuuriin, ja integroituminen siihen oli elinehto yhteiskunnassa selviytymiselle. Näin ollen luku- ja kirjoitustaidon opetuksesta tuli tehokas vallankäytön väline, jolla ihmisiä ja heidän mahdollisuutensa yhteiskunnassa ohjailtiin. Kuten Stephen Lovell on todennut, suuri lukutaidottomien määrä itse asiassa helpotti bolševikkien työtä kansalaisten integroimisessa uuteen kulttuuriin.⁷²

Yksilön näkökulmasta bolševikkien sivistysprojekti näytti usein toisenlaiselta. Uusien vallanpitäjien projektia ei välttämättä otettu avosylin vastaan, vaan modernisaation vastustusta ilmeni etenkin maaseudun talonpoikien keskuudessa. Tsaarin aikana hyvin toimeen tulleen pientalonpojalle luku- ja kirjoitustaidon merkitys ei välttämättä auennut, kun samalla kollektivisointi vei vaivalla hankitun maatilkun yhteiseksi valtioneilaksi. Lukemaan oppiminen vei myös aikaa, joka etenkin pienituloisilla perheellisillä oli pois elannon hankkimisesta. Lukutaitoa itsessään ei välttämättä vastustettu, mutta kun se tarjottiin samassa paketissa bolševikkien politiikan ja perinteiseen talonpoikaiskulttuuriin vihamielisesti suhtautuneen modernin kaupunkikulttuurin kanssa, näyttäytyi lukutaitokin uusien vallanpitäjien tuomana pahana.

Viitteet

- 1 *Komsomolskaja Pravda* 2.10.1930, 4. V. Majakovski.
- 2 Kenez 1985, 16.
- 3 Brooks 1985, 4; Kenez 1985, 72–73.
- 4 David-Fox 1997, 67, 71–72.
- 5 Kenez 1985, 82.
- 6 Kenez 1985, 160.
- 7 Fitzpatrick 1992, 91, 112, 118, 142; Fitzpatrick 1978, 1, 3, 17.
- 8 David-Fox 1999, 58, 181–182, 193, 199–201; Luukkanen 1994, 213–214, Koivunen 2006, 52–54.
- 9 Kommunistinen nuorisoliitto perustettiin vuonna 1918 ja se vakiintui nopeasti ainoaksi poliittiseksi nuorisjärjestöksi. 1920-luvulla Komsomolilla oli vielä itsenäistä liikkumavaraa, mutta 1930-luvulle tultaessa se ajautui puolueen kontrolloimaksi. Komsomolin historiasta ks. esim. Fisher 1959.

- 10 Tirado 1993, 460, 465; Fisher 1959, 163.
- 11 Venäjän kielen sana *gramotnost* sisältää sekä luku- ja kirjoitustaidon, joten kovin tarkkaa eroa näiden kahden välillä on aineistosta vaikea tehdä.
- 12 Mihail Kalininin puhe Komsomolin 8. edustajakokouksessa. VIII Vsesojuznyi sjezd VLKSM 5–10 maja 1928, 442–443.
- 13 Fisher 1959, 128, 130.
- 14 Lenoe 2004, 12; Fitzpatrick 1982, 110; *Komsomolskaja Pravda* 15.5.1928.
- 15 Koivunen 2006, 24–25.
- 16 *Komsomolskaja Pravda* 3.8.1930, 4, Segodnja start kulturestafety.
- 17 *Komsomolskaja Pravda* 21.5.1930, 3, Kluby dolžny stat štabami kulturnoi revoljutsii, A. Tuzov; *Komsomolskaja Pravda* 15.7.1930, 3, Vypolnit boevuju zadatšu, A. Abranenkov.
- 18 *Komsomolskaja Pravda* 20.7.1930, 3, Borites za vseobštšee obutšenie, A. Abramenkov.
- 19 Fitzpatrick 1992, 115.
- 20 Lafont 2007, 29.
- 21 Snopkov & Snopkov & Shklyaruk 2001, 33.
- 22 Borzov 1929, 4–5, 24.
- 23 Komsomolin jäsenmäärä vuonna 1928 oli 1 960 000, joten sen jäsenistöstä noin 5 prosenttia oli lukutaidottomia.
- 24 *Komsomolskaja Pravda* 6.7.1928, 1, pääkirjoitus, Vremja ne terpit.
- 25 Borzov 1929, 16, 19–20.
- 26 Fisher 1959, 132, 346.
- 27 Fisher 1959, 132, 346; Borzov 1929, 17; *Komsomolskaja Pravda* 6.7.1928, 1, pääkirjoitus, Vremja ne terpit.
- 28 *Krokodil* 3, 1929, 9.
- 29 Borzov 1929, 19–20.
- 30 Gorsuch 2000, 32.
- 31 Gorsuch 2001, 99, 103, 106–108. Komsomolin jäsenistä vuonna 1926 tyttöjä oli 19 prosenttia ja vuonna 1936 yhä vain 34 prosenttia. Riordan 1989, 23.
- 32 Borzov 1929, 10–11, 14–15.
- 33 *Komsomolskaja Pravda* 12.9.1928, 3, Kak natšat kultpohod, Agitprop TsK VLKSM; *Komsomolskaja Pravda* 10.10.1928, 4, V boju s kulturnoi otstalo-stju.
- 34 Borzov 1929, 19.
- 35 *Komsomolskaja Pravda* 12.9.1928, 3, Kak natšat kultpohod, Agitprop TsK VLKSM.
- 36 *Komsomolskaja Pravda* 14.4.1928, 1, pääkirjoitus, O bolših i malyh voprosah kulturnoi revoljutsii; *Komsomolskaja Pravda* 25.1.1929, 4, Pervye dostiženija kultpohoda.
- 37 *Komsomolskaja Pravda* 2.9.1928, 4, Kulturnyi pohod Komsomola, N. Kiva.
- 38 Istorija VLKSM i Vsesojuznoi pionerskoi organizatsii imeni Lenina (1983). Moskva, Prošveštšenie, 154.
- 39 *Komsomolskaja Pravda* 17.6.1928, 1, pääkirjoitus, Pervaja mobilizatsija na kulturnyi front; Fitzpatrick 1979, 172.
- 40 Nadežda Krupskaja (1869–1939) oli Vladimir Leninin vaimo.
- 41 *Komsomolskaja Pravda* 2.9.1928, 5, Delo Buhbindera, Lev Rimski.
- 42 Kenez 1985, 154.

- 43 Kenez 1985, 153–154.
- 44 *Komsomolskaja Pravda* 3.10.1928, 4; *Komsomolskaja Pravda* 2.9.1928, 5, Tšekisty naših dnei, P. Maiski.
- 45 *Komsomolskaja Pravda* 25.1.1929, 4, Pervye dostiženija kultpohoda.
- 46 *Komsomolskaja Pravda* 14.11.1930, 3, U každoi steny, u každogo stolba – likpunkt, E. Gentsovski.
- 47 Borzov 1929, 31.
- 48 *Komsomolskaja Pravda* 3.11.1928, 3, Vsesojuznyi kultpohod.
- 49 *Komsomolskaja Pravda* 2.9.1928, 5, Tšekisty naših dnei, P. Maiski. *Hliborobka* oli nimensä mukaisesti talonpoikaisnaisille suunnattu lehti.
- 50 Borzov 1929, 7.
- 51 Jänis-Isokangas 2002, 50, 52–53.
- 52 Dudina 1959, 51, 238.
- 53 Borzov 1929, 18–19.
- 54 Ks. Makarenko 1958, passim.
- 55 Figs 2007, 46.
- 56 *Komsomolskaja Pravda* 2.9.1928, 5, Delo Buhbindera, Lev Rimski.
- 57 Borzov 1929, 24.
- 58 Snopkov et al. 2001, 35.
- 59 Ylikangas 2004, 57, 87.
- 60 *Komsomolskaja Pravda* 3.11.1928, 3, Vsesojuznyi kultpohod.
- 61 Kenez 1985, 135, 238–239.
- 62 Kenez 1985, 137–139.
- 63 *Komsomolskaja Pravda* 31.3.1931, 3, Pristupit k vypolneniju.
- 64 *Komsomolskaja Pravda* 1.12.1929, 2, Na totške 'kulturnitšeskogo zamerzani-ja'; Kenez & Shepherd 1998, 27; Brooks 1985, xvii.
- 65 Kenez & Shepherd 1998, 27; Brooks 1985, xvii.
- 66 Brooks 1985, 165.
- 67 Lenoë 2004, 74–77, 212–213.
- 68 Hellbeck 2006, 4.
- 69 Figs 2007, 255–258.
- 70 Fitzpatrick 1979, 176. Luku on tosin vain suuntaa antava, sillä vuonna 1939 käytetyn määritelmän mukaan lukutaitoisiksi laskettiin kaikki ne, jotka osasivat joko lukea tai kirjoittaa, kun aiemmin pelkkä lukutaito oli riittänyt perusteeksi. Fitzpatrickin mukaan todellinen luku- ja kirjoitustaitoisten määrä vuonna 1939 oli todennäköisemmin noin 68 prosentin paikkeilla.
- 71 Koivunen 2006, 110, 153; Brooks 2000, xvi, 69; Kotkin 1995, 198–237.
- 72 Lovell 2000, 14.

Lähteet ja kirjallisuus

Lehdet

Komsomolskaja Pravda 1928–32

Krokodil 1928–32

Painetut lähteet

Borзов, L. (1929): *Komsomol v borbe za gramotu*. Gosizdat, Moskva.

Dudina, Anfisa (1959): Lost Years. Teoksessa Nikolai K. Novak-Deker (ed.), *Soviet Youth. Twelve Komsomol Histories*. Institute for the Study of the USSR, Series I, Munich, 232–241.

VIII Vsesojuznyi sjezd VLKSM 5–10 maja 1928. Molodaja gvardija, Moskva.

Kirjallisuus

Brooks, Jeffrey (1985): *When Russia Learned to Read. Literacy and Popular Literature 1861–1971*. Princeton University Press, Princeton & New Jersey.

Brooks, Jeffrey (1985): Breakdown in Production and Distribution of Printed Materials. Teoksessa Abbott Gleason, Peter Kenez & Richard Stites (eds.), *Bolshevik Culture. Experiment and Order in the Russian Revolution*. Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis, 151–174.

Brooks, Jeffery (2000): *Thank You, Comrade Stalin! Soviet Public Culture from the Revolution to Cold War*. Princeton University Press, Princeton.

David-Fox, Michael (1999): What is Cultural Revolution? *The Russian Review* 58 (April), 181–201.

David-Fox, Michael (1997): *Revolution of the Mind. Higher Learning among the Bolsheviks, 1918–1929*. Cornell University Press, Ithaca & London.

Figes, Orlando (2007): *The Whisperers. Private Life in Stalin's Russia*. Penguin Books, London.

Fisher, Ralph Talcott (1959): *Pattern for Soviet Youth: A Study of the Congresses of the Komsomol 1918–1954*. Columbia University Press, New York.

Fitzpatrick, Sheila (1992): *The Cultural Front. Power and the Culture in Revolutionary Russia*. Cornell University Press, London.

Fitzpatrick, Sheila (1982): *The Russian Revolution*. Oxford University Press, Oxford.

Fitzpatrick, Sheila (1979): *Education and Social Mobility in the Soviet Union 1921–1934*. Cambridge University Press, Cambridge.

Fitzpatrick, Sheila (1978): Cultural Revolution as Class War. Teoksessa Sheila Fitzpatrick (ed.), *Cultural Revolution in Russia 1928–1931*. Indiana University Press, Bloomington, 8–40.

Gorsuch, Anne (2001): Smashing Chairs at the Local Club: Discipline, Disorder, and Soviet Youth. Teoksessa Corinna Kuhr-Korolev & Stefan Plaggenborg & Monica Wellmann (ed.), *Sowjetjugend 1917–1941. Generation zwischen Revolution und Resignation*. Klartext, Essen, 247–261.

Gorsuch, Anne (2000): *Youth in Revolutionary Russia: Enthusiasts, Bohemians, Delinquents*. Indiana University Press, Bloomington.

- Hellbeck, Jochen (2006): *Revolution on my Mind. Writing a Diary under Stalin*. Harvard University Press, Cambridge.
- Istoria VLKSM i Vsesojuznoi pionerskoi organizatsii imeni Lenina* (1983). Prosveščenie, Moskva.
- Jänis-Isokangas, Ira (2002): Huligaanit ja Komsomolit 1920-luvun Neuvostoliitossa. *Idäntutkimus* (1), 48–59.
- Kenez, Peter & Shepherd, David (1998): Revolutionary Models for High Literature. Teoksessa Catriona Kelly & David Shepherd (eds.), *Russian Cultural Studies. An Introduction*. Oxford University Press, Oxford, 21–55.
- Kenez, Peter (1985): *The Birth of the Propaganda State, Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Koivunen, Pia (2006): *Uuden maailman lähettiläät – Komsomolin agitaatio ja propaganda uuden yhteiskunnan ja uuden ihmisen utopioiden valossa 1928–32*. Yleisen historian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, historiatieteen laitos.
- Lafont, Maria (2007): *Soviet Posters*. The Sego Grigorian Collection. Prestel, Munich.
- Lenoe, Matthew (2004): *Closer to the Masses. Stalinist Culture, Social Revolution, and Soviet Newspapers*. Harvard University Press, Cambridge.
- Lovell, Stephen (2000): *The Russian Reading Revolution. Print Culture in the Soviet and Post-Soviet Eras*. Macmillan, Houndmill & Basingstoke.
- Luukkanen, Arto (1994): *The Party of Unbelief. The Religious Policy of the Bolshevik Party 1917–1929*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Makarenko, Anton (1958): *Liput torneissa*. Alkuperäinen julkaisuvuosi 1938. Suomentaja Elvi Sinervo. Kansakulttuuri Oy, Helsinki.
- Riordan, Jim (1989): The Komsomol. Teoksessa Jim Riordan (ed.), *Soviet Youth Culture*. Macmillan, London, 16–45.
- Snopkov, Alexandr & Snopkov, Pavel & Shklyaruk, Alexandr (eds.), (2001). *Women in Soviet Poster*. Kontakt-kultura, Moscow.
- Tirado, Isabel (1993): The Komsomol and Young Peasants: The Dilemma of Rural Expansion, 1921–1925. *Slavic Review* (3), 460–476.
- Ylikangas, Mikko (2004): *Rivit suoriksi! Kaunokirjallisuuden poliittinen valvonta Neuvosto-Karjalassa 1917–1940*. Kikumora Publications, Helsinki.